

20 Jaar Interuniversitair Centrum voor Onderwijsonderzoek: Een retrospectief

J. van Merriënboer, I. Wopereis, R. Bosker, B. Creemers, T. de Jong, J. Scheerens en P. R. J. Simons

Samenvatting

Het Interuniversitair Centrum voor Onderwijsonderzoek (ICO) bestaat meer dan 20 jaar. Dit artikel blikt terug op de ontwikkeling van de school en onderzoekt of de doelstellingen bereikt zijn: 1) het bevorderen van de kwaliteit van het wetenschappelijk onderwijs voor promovendi; 2) het bevorderen van de kwaliteit van het onderwijskundige onderzoek, en 3) het bevorderen van samenwerking. Vervolgens wordt de groei en bloei van ICO besproken aan de hand van een onderzoek, waarbij voor elk van de drie doelen is nagegaan hoe ICO zich over een periode van twee decennia ontwikkeld heeft. Ook wordt stilgestaan bij de korte periode (2004-2005) dat ICO niet erkend werd door de KNAW. De terugblik eindigt met de bespreking van toekomstgerichte ontwikkelingen binnen ICO. De belangrijkste conclusie is dat ICO zijn doelen bereikt heeft. In de toekomst zal internationale samenwerking belangrijker worden en het accent minder op kwaliteitsbewaking van onderzoek en meer op het verzorgen van hoogwaardig onderwijs voor promovendi komen te liggen.

1 Inleiding

In 2008 heeft het Interuniversitair Centrum voor Onderwijsonderzoek (ICO), de door de Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen (KNAW) erkende landelijke onderzoeksschool voor onderwijskundig onderzoek, de respectabele leeftijd van 20 jaar bereikt. Dat is een grote prestatie in een tijd en context waar onderwijs en onderwijsonderzoek onderhevig zijn aan een sterke dynamiek. Ook in algemene zin zijn er bij de Nederlandse universiteiten maar weinig instituten of faculteiten die in ongewijzigde vorm zo'n lang

bestaan beschoren zijn. Tijd dus voor een korte terugblik en het opmaken van de stand van zaken.

ICO kent volgens de Gemeenschappelijke Regeling die aan haar bestaan ten grondslag ligt drie doelen:

1. Het bevorderen van de kwaliteit van het wetenschappelijk onderwijs voor promovendi in Nederland op het gebied van de Onderwijskunde;
2. Het bevorderen van de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek in Nederland op het gebied van de Onderwijskunde, en
3. Het bevorderen van de samenwerking tussen de universiteiten die op dit gebied wetenschappelijke activiteiten verrichten.

Onze terugblik start bij de periode waarin ICO ontstond: Een periode die net als het huidige tijdsgewricht gekenmerkt werd door een economische recessie en daarmee gepaard gaande bezuinigingsmaatregelen. Vervolgens wordt de groei en bloei van ICO besproken aan de hand van een klein onderzoek, waarbij voor elk van de drie doelen is nagegaan hoe ICO zich over een periode van twee decennia ontwikkeld heeft. Wat het onderwijs en de kwaliteit daarvan betreft wordt gekeken naar het cursusaanbod, het aantal gerealiseerde promoties, het promotierendement en de inhoudelijke ontwikkeling in promotieonderwerpen. Voor de onderzoekskwaliteit wordt gekeken naar de groei van het aantal stafleden in relatie tot de steeds hogere publicatienormen en naar het relatieve aandeel van ISI-publicaties in de wetenschappelijke output. Voor de samenwerking wordt gekeken naar gemeenschappelijke activiteiten en het aantal wetenschappelijke publicaties waaraan door stafleden van meerdere bij ICO aangesloten universiteiten wordt bijgedragen. Vervolgens wordt stilgestaan bij de korte periode (2004-2005) dat ICO niet erkend werd door de KNAW. De terugblik eindigt met de bespreking van enige nieuwe toekomstgerichte ontwikkelingen binnen ICO.

2 Het begin van de onderzoekscholen

Tot de jaren 80 in de vorige eeuw stond het onderzoek aan de Nederlandse universiteiten in het teken van de individuele academische vrijheid. Hoogleraren en onderzoekers hadden een bijna onbeperkte mate van vrijheid in het bepalen van hun eigen onderzoeksonderwerpen en –methoden. Dat veranderde in de jaren 80 als gevolg van een toenemende institutionalisering.

In het kader van de Schaalvergroting, Taakverdeling en Concentratie (STC) uit 1984 en de Selectieve Krimp en Groei (SKG) uit 1987 werden de onderzoekstaken op het gebied van de onderwijskunde verdeeld over vijf instituten: Het SCO-Kohnstamm instituut in Amsterdam, het Gronings instituut voor onderzoek van onderwijs, opvoeding en ontwikkeling (GION), het instituut voor toegepaste sociale wetenschappen (ITS) in Nijmegen, het interdisciplinair sociaalwetenschappelijk onderzoeksinstituut (ISOR) in Utrecht, en het onderzoekscentrum toegepaste onderwijskunde (OCTO) van de Universiteit Twente. Deze instituten ontvingen het grootste deel van hun onderzoeksgeld van het instituut voor onderzoek van het onderwijs (SVO) en hadden elk hun eigen onderzoekszwaartepunten: Onderwijspedagogische vraagstukken bij het SCO-Kohnstamm instituut, onderwijseffectiviteitsvraagstukken bij het GION, onderwijssociologische vraagstukken bij het ITS, interdisciplinaire onderwijsvraagstukken bij het ISOR en, ten slotte, onderwijstechnologische vraagstukken bij het nog jonge OCTO.

Ook op het niveau van de vakgroepen was er sprake van toenemende interne en externe sturing. Binnen de universiteiten werd geleidelijk samenwerking tot stand gebracht tussen de instituten en de vakgroepen om financiering en kwaliteit beter op elkaar te laten aansluiten. Vanuit het Ministerie van Onderwijs werden ook steeds meer eisen gesteld aan de programmering in een systeem van voorwaardelijke financiering van onderzoek. Dit betekende in de eerste plaats dat onderzoek gebundeld moest worden in overkoepelende programma's om zo het individuele 'hobbyisme' uit te bannen. Daarbij werd door het Ministerie gestreefd naar onderzoeksgroepen met een minimumomvang van 40-50 onderzoekers. In de tweede

plaats betekende de voorwaardelijke onderzoeksfinanciering dat onderzoek alleen uitgevoerd mocht worden als het door inhoudelijke deskundigen (d.w.z. vakgenoten) van voldoende kwaliteit werd geacht. In combinatie met de invoering van het aio/oio-stelsel in 1986 plaatsde deze ontwikkelingen de onderwijskundige onderzoeksgroepen voor een groot probleem: Zij waren veel te klein om een onderzoeksprogramma met de gewenste omvang uit te voeren en om zelfstandig een opleiding te verzorgen voor hun kleine aantallen aio's en oio's. Tegen deze achtergrond namen faculteiten en vakgroepen aan het einde van de jaren 80 het voortouw bij de ontwikkeling van landelijke onderzoeksscholen: Deze scholen boden de mogelijkheid om onderzoeksprogramma's van voldoende omvang te organiseren, de opleiding te verzorgen voor relatief grote groepen promovendi, en tevens te voldoen aan de gestelde kwaliteitseisen middels accreditatie door de KNAW.

3 De groei en bloei van ICO

In de hierboven beschreven context begon ICO in 1988 als een samenwerkingsverband tussen onderzoeksgroepen van de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit Twente, op instigatie van een commissie die onder voorzitterschap van Prof. dr Wim Hofstee de subsidieaanvragen voor een centrum voor onderwijs-evaluatie beoordeelde en meende dat Groningen en Twente hierin het beste konden samenwerken. De onderzoeksthematiek van dit centrum verschoof in de richting van schooleffectiviteit maar door de verkregen subsidies kreeg het al snel een stevige positie. Daarna breidde ICO zich snel uit, mede doordat in december 1992 een STIMULANS-subsidie verkregen werd bij de Nederlandse organisatie voor wetenschappelijk onderzoek (NWO) om een aantal nieuwe onderzoeksprojecten in het kader van een op te richten onderzoeksschool te starten. Bij het voorbereiden van de erkenningsaanvraag in 1993 bestond ICO al uit onderzoeksgroepen vanuit acht universiteiten. Bij het indienen van de erkenningsaanvraag gaf de Rijksuniversiteit Groningen prioriteit aan het Interuniversitair Centrum voor Sociaalwetenschappelijke Theorievorming en Methodenont-

Tabel 1

Overzicht ICO Promoties naar jaar en thema

	Promotiejaar																Totaal
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007		
Innovatieve leerarrangementen	1	4	2	0	4	3	4	1	2	7	5	4	6	8	6	57	
Onderwijzen en lerarenopleiding	1	2	1	0	4	0	3	1	4	0	2	0	0	5	3	26	
Domeinspecieke instructie	0	1	4	3	2	2	2	1	1	4	3	1	3	1	6	34	
Onderwijsontwerp en curriculuminnovatie	0	2	1	4	2	3	2	0	5	0	1	0	1	0	0	21	
Scholen en de maatschappelijke onderwijscontext	0	1	2	2	1	4	1	2	4	3	6	4	1	1	1	33	
Beoordeling, evaluatie en examinering	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1	7	
Totaal	2	10	10	9	15	12	12	5	17	14	18	9	12	16	17	178	

wikkeling (ICS), waarmee het penvoerderschap van ICO bij de Universiteit Twente kwam te liggen.

Na de opbouwperiode werd ICO in 1994 door de KNAW officieel erkend voor een periode van vijf jaar (1994-1998). In 1995 werd SVO opgeheven en kwam de regie over de financiering van een belangrijk deel van het onderwijsonderzoek in handen van de Programmaraad voor het Onderwijsonderzoek (PROO) van NWO. Dit maakte het voor universiteiten zonder aangewezen SVO-instituten eenvoudiger om middelen voor onderwijsonderzoek te verwerven. In de eerste erkenningsperiode traden nieuwe onderzoeksgroepen evenals de instituten voor de universitaire lerarenopleidingen tot ICO toe. In 1999 volgde hererkenning voor een periode van vijf jaar (1999-2003), en ten slotte werd ICO -na een pauze van twee jaar - in 2006 hererkend voor een nieuwe periode van zes jaar (2006-2011). Op dit moment (medio 2009) bestaat ICO uit een groot aantal onderzoeksgroepen vanuit negen universiteiten en is de Rijksuniversiteit Groningen geassocieerd lid.

ICO verzorgt voor zijn promovendi ten minste 1.200 uur opleiding, uitgesplitst naar onderwijs (600 uur) en begeleiding (600 uur). Het door ICO geboden onderwijs heeft een gestage groei doorgemaakt, zodat promovendi uit een steeds groter cursusaanbod kunnen kiezen. De eerste tien jaar werden naast de ICO Introductie cursus (200 uur) twee of drie masterclasses (100 uur per masterclass) per jaar aangeboden; de laatste tien jaar is dit gestegen tot gemiddeld vijf of zes masterclasses per jaar naast de Introductie cursus die nu twee keer per jaar wordt aangeboden. Inhoudelijk hebben

drie masterclasses per jaar betrekking op een onderwijskundig onderwerp en twee of drie masterclasses op een methodologisch, statistisch of wetenschapsfilosofisch onderwerp. Sinds de komst van de ICO Toogdag in 2005 worden promovendi geacht ten minste een keer per jaar hun onderzoek te presenteren: De eerste keer tijdens de Introductie cursus, de tweede keer tijdens de Toogdag, de derde keer tijdens de ICO Summer- of Winterschool, en de laatste keer tijdens de verdediging van hun proefschrift.

Een belangrijke graadmeter voor de groei van ICO en de aan promovendi geboden begeleiding is het aantal gerealiseerde promoties. De onderste rij in Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal gerealiseerde promoties per jaar. Uit deze tabel blijkt dat het aantal promoties in 1993, aan het einde van de opbouwperiode, nog maar twee per jaar bedroeg. Dit aantal steeg in de eerste erkenningsperiode (1994-1998), mede ten gevolge van PROO als nieuwe financieringsbron, snel tot gemiddeld 11,2 per jaar en in de tweede hererkenningperiode (1999-2003) tot 13,2 per jaar. In de lopende hererkenningperiode (2006-2011) bedraagt het gemiddelde aantal promoties per jaar tot op heden 16,5. Er is dus sprake van een gestage groei. Ook de promotierendementen nemen toe. Voor de cohorten die in het beginjaar (1988) en de (her)erkenningjaren 1994 en 1999 zijn gestart zijn de promotierendementen, berekend op basis van promovendi die hun proefschrift binnen zes jaar afronden, respectievelijk 50,0, 55,5 en 58,3 procent. Deze percentages zijn niet hoog maar wel goed vergelijkbaar met andere promotierendementen in de gedrags- en maatschappijwetenschappen

(Berger & De Jonge, 2005). Het rendement van de cohort dat is gestart in het laatste hererkenningsjaar (2006) is nog niet bekend omdat deze promovendi nog volop bezig zijn.

Interessant is ook de vraag hoe ICO zich inhoudelijk ontwikkeld heeft en of dit zichtbaar is in de omvang die verschillende onderzoeksthema's en daarbij behorende themagroepen door de jaren heen gehad hebben. Dat is geen eenvoudig te beantwoorden vraag: De thema's die onderscheiden worden in het ICO-onderzoeksprogramma zijn sinds de beginjaren meerdere malen gewijzigd. Daarom is voor het beantwoorden van deze vraag uitgegaan van de huidige indeling in de volgende zes thema's:

1. Innovatieve leerarrangementen.
2. Onderwijzen en lerarenopleiding.
3. omeinspecifieke instructie.
4. Onderwijsontwerp en curriculuminnovatie.
5. Scholen en de maatschappelijke onderwijscontext.
6. Beoordeling, evaluatie en examinering.

Alle onder de vlag van ICO verschenen proefschriften zijn vervolgens door vijf beoordelaars, allen (oud)directeur of (oud)onderwijsdirecteur van ICO, ingedeeld bij één van de zes thema's. De indeling werd gebaseerd op de volgende informatie over het proefschrift: De titel, de promovendus, de universiteit waar de verdediging plaats vond en de betreffende promotor(en) en copromotor(en). De paarsgewijze overeenstemmingen tussen beoordelingen varieerden van Cohens $\kappa = 0,53$ tot $0,69$. De gemiddelde overeenstemming is $0,60$, wat aangemerkt kan worden als voldoende (Landis & Koch, 1977). Op basis van de individuele scores van de vijf beoordelaars is elk proefschrift toegekend aan het door de meeste beoordelaars gekozen thema. In enkele gevallen staakten de stemmen en heeft toekenning plaats gevonden op basis van toeval. Dit heeft geleid tot de verdeling over thema's die in Tabel 1 per jaar wordt weergegeven.

De meest rechtse kolom met de totalen per themagroep laat zien dat het thema innovatieve leerarrangementen met afstand het grootste thema is. Middenmoters zijn de thema's onderwijzen en lerarenopleiding, domeinspecifieke instructie, onderwijsontwerp en curriculuminnovatie, en scholen en maatschappelijke onderwijscontext. Verreweg het kleinste thema is be-

oordeling, evaluatie en examinering, wat goed verklaarbaar is omdat veel onderwijskundig onderzoek naar deze thematiek deel uitmaakt van de Interuniversitaire Onderzoeksschool voor Psychometrie en Sociometrie (IOPS).

Om de thematische ontwikkeling in de tijd te volgen is het procentuele aandeel van elk thema bepaald over periodes van steeds drie jaar (zie Figuur 1). Voor alle thema's is sprake van fluctuaties die voor een deel zijn terug te voeren op de accenten die in de achtereenvolgende programma's van de PROO werden gezet. In Figuur 1 vallen verder drie tendensen op. Ten eerste heeft de themagroep Innovatieve leerarrangementen in de twee laatste periodes een onevenredig sterke groei doorgemaakt. Bijna 45 procent van alle gerealiseerde promoties valt momenteel binnen dit thema. Ten tweede zien we in dezelfde periode een onevenredig sterke krimp van de themagroep Onderwijsontwerp en curriculuminnovatie. Dit thema laat het spiegelbeeld zien van de trend voor innovatieve leerarrangementen. Een mogelijke verklaring is dat de systematische onderwijskundig-technologische (OKT) benadering waar de Universiteit Twente faam mee heeft verworven steeds meer wordt vervangen door een verkennende, ontwerpgerichte benadering die beter past in het thema innovatieve leerarrangementen. Tot slot zien we in de laatste periode, sinds de hererkenning in 2006, een scherpe terugval binnen het thema scholen en de maatschappelijke onderwijscontext. Deze terugval lijkt vooral te wijten aan het feit dat de Radboud Universiteit Nijmegen en de Rijksuniversiteit Groningen¹ vanaf 2004 geen deel meer uitmaken van ICO, terwijl juist bij die universiteiten relatief veel onderzoek op deze thematiek plaats vindt.

Tot slot kan men zich afvragen of naast de kwantitatieve groei in het aantal gerealiseerde promoties en de geschetste thematische ontwikkeling ook sprake is van een toename in de kwaliteit van het onder de vlag van ICO uitgevoerde onderzoek. Ook deze vraag is niet eenvoudig te beantwoorden. Maar een indicatie hiervoor kan toch gevonden worden in de groei van het aantal ICO-stafleden, terwijl de publicatienormen om tot de onderzoeksschool toegelaten te worden juist meerdere malen zijn aangescherpt. Eerst voldeden voor toelating nog Nederlandstalige en/of niet door vakgenoten

beoordeelde publicaties, maar geleidelijk is het accent steeds meer op publicaties in internationale tijdschriften met een dubbelblinde beoordelingsprocedure komen te liggen. Desondanks neemt het aantal stafleden systematisch toe van 67 bij de erkenning in 1994, 92 bij de hererkenning in 1999, tot 108 bij de hererkenning in 2006² – in 2008 heeft ICO zelfs al 130 stafleden die aan de hoge publicatienormen voldoen. Dat het toenemend aantal stafleden steeds meer is gaan publiceren in internationaal toonaangevende tijdschriften blijkt uit hun wetenschappelijke output. In 1994, 1999 en 2006 hebben alle ICO stafleden vijf kernpublicaties opgegeven ten behoeve van de (her)erkenningaanvraag. Voor deze kernpublicaties is nagegaan hoeveel procent ervan publicaties betreft in tijdschriften die zijn opgenomen in de ISI Journal Citation Reports 2008. Dit laat een forse groei zien van 19,2% in 1994, via 36,5% in 1999, tot 68,1% in 2006. Dat is bijna elke vijf jaar een verdubbeling van het percentage ISI-publicaties. Dit kan gezien worden als een duidelijke toename in de kwaliteit van de wetenschappelijke output.

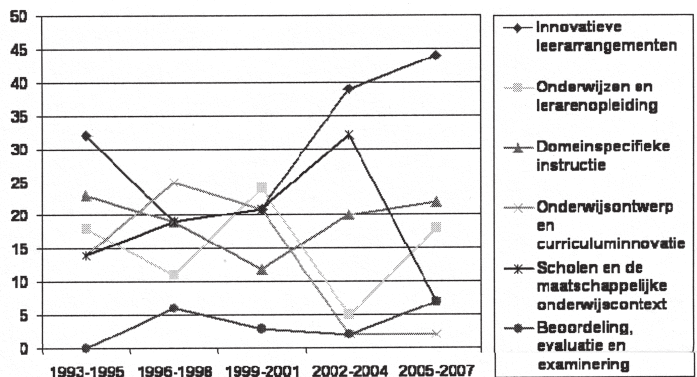
Kortom, de cijfers laten zien dat het onder de vlag van ICO uitgevoerde onderzoek niet alleen in omvang maar ook in kwaliteit de afgelopen 20 jaar sterk is toegenomen. Ook uit de recente *Research Assessment Pedagogics and Education Science 2007* (QANU, 2008) blijkt dat de onderzoeksprogramma's die deel uitmaken van ICO zeer goed scoren en in veel gevallen internationaal toonaangevend zijn. Het is niet te bewijzen dat dit rechtstreeks te danken is aan het beleid van ICO, maar de onderzoeksschool heeft zonder twijfel bijgedragen aan een klimaat van continue kwaliteitsverbetering voor het onderwijsonderzoek.

Tot slot staan we stil bij de derde doelstelling van ICO, het bevorderen van samenwerking tussen de deelnemende universiteiten. Het simpele feit dat ICO al meer dan 20 jaar bestaat is waarschijnlijk het beste bewijs

van een vruchtbare samenwerking tussen de partners. Dit krijgt op veel verschillende manieren vorm. Over en weer participeren ICO-stafleden in de promotie(begeleidings)-commissies van promovendi. Vanuit de ICO themagroepen zijn diverse aanvragen voorbereid voor aandachtsgebieden en geïntegreerde projecten van NWO- PROO, waarvan sommige succesvol geweest zijn. Ook zijn vanuit de themagroepen symposia bij de EARLI, AERA en andere congressen voorbereid evenals themanummers van internationale wetenschappelijke tijdschriften. Sinds enige jaren wordt in het wetenschappelijk jaarverslag van ICO nagegaan aan hoeveel publicaties wordt bijgedragen door stafleden vanuit verschillende bij ICO aangesloten universiteiten. Ook deze maat voor samenwerking laat een stijgende lijn zien.

4 Een moeilijke periode: 2004-2005

In 2003 liep de tweede hererkenningsperiode ten einde en werd een nieuwe hererkenningaanvraag voorbereid. Een eerste tegenslag daarbij was het verlies van de Rijksuniversiteit Groningen en de Radboud Universiteit Nijmegen als partners. Hun Colleges van Bestuur wilden volledig inzetten op lokale onderzoeksscholen en besloten niet verder (als gewoon lid) te participeren in ICO als landelijke school. De overige universiteiten waren wel bereid om te blijven participeren. In december 2003 werd opnieuw een hererkenningaanvraag ingediend bij de erkenningscommissie onderzoeksscholen (ECOS) van de KNAW.

Figuur 1. Procentueel aandeel in het aantal gerealiseerde promoties van de verschillende themagroepen.

Tot veler verrassing bleek in juli 2004 dat de begeerde hererkenning deze keer niet door de ECOS werd verleend. Dat luidde een moeilijke periode in. De belangrijkste argumenten van de ECOS om geen erkenning te verlenen betroffen een gebrek aan centrale sturing (het 'federatieve karakter' van ICO) en onvoldoende samenhang in het onderzoeksprogramma. Deze argumenten werden niet door ICO gedeeld en daarom werd een bezwaarschrift ingediend, waarop de ECOS op zijn beurt weer een verweerschrift schreef. De bezwarencommissie van de ECOS heeft zich daar vervolgens over gebogen. Deze commissie gaf ICO op de meeste punten gelijk en adviseerde de ECOS einde 2004 om alsnog tot hererkenning over te gaan. Hiermee leek de zaak beslecht, maar vlak voor Kerstmis 2004 liet de ECOS onverwacht weten het advies van de bezwarencommissie niet over te nemen maar naast zich neer te leggen. Er restte nog slechts een weg naar de bestuursrechter. Daarmee was het dieptepunt voor ICO bereikt.

De ontstane crisissituatie werd in januari 2005 besproken in een gecombineerde ICO bestuurs- en managementteamvergadering. De belangrijkste vraag daarbij was: Stoppen met ICO of doorgaan? Deze vergadering is bepalend geweest voor de toekomst van ICO. Er werden drie besluiten genomen: 1) ICO zou geen bezwaar aantekenen bij de bestuursrechter omdat dit als niet productief en veel te tijdrovend gezien werd, 2) ICO zou in aansluiting op 2004 ook in 2005, als niet-erkende onderzoeksschool, gewoon doorgaan met het aanbieden van een onderwijsprogramma voor zijn promovendi en 3) ICO zou met de ECOS in overleg treden over de mogelijkheid om einde 2005 opnieuw een aanvraag voor hererkenning in te dienen. Het geplande overleg met de ECOS vond in april plaats. Er werden daarbij verschillende opties besproken om aan de eerdere bezwaren van de ECOS tegemoet te komen. In de tweede helft van 2005 werd voor de tweede keer binnen twee jaar tijd een herkenningaanvraag voorbereid. Deze nieuwe aanvraag werd einde 2005 ingediend bij de KNAW.

Op 7 april 2006 sprak de ECOS eerst met acht promovendi en postdocs en daarna met de ICO-directie en vertegenwoordigers uit het managementteam. Op 29 juni 2006 kwam het po-

sitieve bericht dat ICO opnieuw door de KNAW erkend werd als onderzoeksschool, voor een periode van zes jaar tot en met 2011. De ECOS was ook vol lof over de positieve ontwikkelingen die sinds begin 2005 binnen ICO hadden plaats gevonden. Om een paar van deze ontwikkelingen te noemen:

- Er was een wetenschapscommissie ingesteld om nieuwe onderzoeksvorstellen te beoordelen alvorens de projecten tot ICO toe te laten.
- Er was een monitorsysteem (de ICO monitor) ingesteld om de voortgang van promotieprojecten beter te kunnen volgen en promovendi konden in geval van begeleidingsproblemen een beroep doen op de nieuw aangestelde ICO-vertrouwenspersoon.
- Er werden nu ook postdocs als aspirant-leden tot ICO toegelaten.
- Het onderzoeksprogramma was herzien en straalde meer coherentie uit.
- Er werd nu jaarlijks een plenaire bijeenkomst georganiseerd, de ICO Toogdag.

5 De toekomst van ICO

Sinds de laatste hererkenning in 2006 is ICO in wat rustiger vaarwater gekomen. Het algemene secretariaat bij de Open Universiteit Nederland en het onderwijssecretariaat bij de Universiteit Utrecht hebben de taken van hun voorgangers (respectievelijk de Universiteit Twente en de Open Universiteit Nederland) zonder noemenswaardige problemen overgenomen. Er is grote belangstelling voor het door ICO aangeboden onderwijs, wat blijkt uit het feit dat de Introductie cursus soms twee keer per jaar moet worden aangeboden om alle promovendi op tijd te bedienen. Daarnaast is er grote belangstelling van niet-ICO promovendi (buitenpromovendi en andere niet-reguliere promovendi) om in de cursussen die door ICO worden aangeboden te participeren en ICO wil dat ook stimuleren. De jaarlijkse Toogdagen waar tweedeaars promovendi hun onderzoek presenteren blijken hoog gewaardeerd te worden. De toenemende invloed van promovendi op het onderwijs en de organisatie van ICO, onder andere door een eigen vertegenwoordiging in het manage-

mentteam en in de themagroepen, draagt ongetwijfeld bij aan het huidige succes van ICO.

Om de landelijke rol van ICO beter voor het voetlicht te brengen wordt gestreefd naar een optimale samenwerking met de Vereniging voor onderwijsresearch (VOR) en de PROO. Een speerpunt daarbij betreft de intensivering van de samenwerking tussen VOR-divisies en ICO-themagroepen. Het ligt in de bedoeling om de themagroepen, zo mogelijk in samenwerking met gelieerde VOR-divisies, een belangrijker rol te laten spelen bij de professionalisering en enculturatie van jonge onderzoekers. Dit betekent dat ICO-promovendi in de toekomst ook 'studiepunten' kunnen vergaren door actief te participeren in allerlei activiteiten van themagroepen en divisies. In dit kader wordt ook opnieuw nagedacht over de thema's in het ICO-onderzoeksprogramma. De themagroep Beoordeling, evaluatie en examinering wil groei realiseren door zich meer dan voorheen ook te richten op authentieke vormen van assessment evenals peer- en self-assessment. Voor de themagroep Innovatieve leerarrangementen zou gezien de onevenredig sterke groei in de laatste jaren een splitsing naar de verschillende bloedgroepen (authentieke leeromgevingen, leren met multimedia, samenwerkend leren) wellicht tot de mogelijkheden behoren.

Er dienen zich ook nieuwe uitdagingen aan. Daarbij is sprake van twee tegengestelde tendensen: lokalisering en internationalisering. Veel universiteiten en de faculteiten sociale wetenschappen willen de accreditatie van hun onderzoek in de toekomst voorbehouden aan lokale onderzoeksscholen of *graduate schools*. Hoewel er verschillende ideeën bestaan over de organisatie en taken van graduate schools (zie bijv. KNAW, 2005; Ministerie OCW, 2005; NWO, 2008; VSNU, 2008), bieden zij in de praktijk een of meerdere masters en/of research masters aan die voorbereiden op een PhD-programma. Een tweejarige research master wordt daarbij gevolgd door een driejarig PhD-traject. Het onderwijsaanbod richt zich in belangrijke mate op academische vaardigheden, kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden, statistiek en wetenschapsfilosofie. Dit biedt voor landelijke onderzoeksscholen of onderzoeksnetwerken in kleine disciplines zoals de

onderwijskunde uitstekende mogelijkheden om in samenwerking met deze graduate schools specialistische inhoudelijke cursussen te (blijven) ontwikkelen en aan te bieden aan hun promovendi.

Tegelijkertijd is er een tendens om het onderwijs voor promovendi in toenemende mate internationaal te organiseren. Zo verzorgt ICO zijn summer/winterschools ook nu al met zusterinstellingen uit het buitenland en wordt er steeds intensiever samengewerkt met onderzoeksgroepen en onderzoekers uit vooral Vlaanderen, Duitsland, Scandinavië en Engeland. Om deze internationale samenwerking succesvol te laten zijn is kwaliteitsbewaking van essentieel belang. Een open vraag is nog of deze kwaliteitsbewaking ook in de toekomst gerealiseerd zal worden middels erkenning door de KNAW of dat daarvoor een ander systeem in de plaats komt.

Om toekomstbestendig te zijn en te blijven volgt ICO een tweesparenbeleid. Tot 2011 zal aan alle verplichtingen voldaan worden om bij de KNAW hererkenning te kunnen aanvragen voor de periode 2012-2017. Daarnaast wordt gewerkt aan het opzetten van een ICONetwerk (ICON) waar ook buitenlandse onderzoeksgroepen bij kunnen aansluiten. Hiermee verschuift de prioritering van de drie doelen zoals vermeld in de Inleiding. Het bevorderen van de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek in Nederland op het gebied van de onderwijskunde komt minder centraal te staan. Maar het bevorderen van de kwaliteit van het wetenschappelijk onderwijs voor promovendi op het gebied van de onderwijskunde blijft van eminent belang. Dit beperkt zich bovendien niet langer tot de bestaande ICO-partners in Nederland maar zal zo mogelijk gerealiseerd worden in nauwe samenwerking met internationale partners.

In 2011 zal bezien worden of ICO - mogelijk samen met nieuwe netwerkpartners - hererkenning vraagt bij de KNAW of verder gaat als onderzoeksnetwerk met een nieuw systeem voor kwaliteitsbewaking. Het netwerk moet er hoe dan ook toe leiden dat ICO-promovendi optimaal worden voorbereid op het doen van onderzoek in een Europese en internationale context. Vriend en vijand lijken het er over eens te zijn dat een kwalitatief hoogwaardige opleiding van promovendi in

een kleine discipline als de onderwijskunde onmogelijk op lokaal niveau gerealiseerd kan worden. Daarom verwacht ICO ook de komende 20 jaar op nationaal en internationaal niveau te kunnen blijven bijdragen aan het zo goed mogelijk opleiden van jonge onderwijs-onderzoekers.

Noten

- 1 Promoties van de Rijksuniversiteit Groningen en de Radboud Universiteit Nijmegen worden vanaf het moment dat zij geen (volwaardig) lid meer zijn van ICO (2004) niet meer meegeteld in Tabel 1 en Figuur 1.
- 2 Inclusief geassocieerde stafleden.

Literatuur

- Berger, J., & Jonge, J. de. (2005). *Rendement verkend. Succes- en faalfactoren van promotietrajecten aan Nederlandse universiteiten*. Zoetermeer, Nederland: EIM, Onderzoek voor Bedrijf en Beleid.
- KNAW. (2005). *Onderzoekers optimaal opgeleid: Advies over de Nederlandse onderzoekersopleiding*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.
- Landis, J. R., & Koch, G. G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33, 159-174.
- Ministerie van OCW. (2005). *Onderzoekstalent op waarde geschat*. Den Haag, Nederland: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- NWO. (2008). *Graduate program: Pilot ronde 2008*. Den Haag, Nederland: Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek.
- QANU. (2008). *Research Assessment Pedagogics and Education Science 2007*. Utrecht, Nederland: Quality Assurance Netherlands Universities.
- VSNU. (2008). *Passend promoveren: Derde fase van het Hoger Onderwijs vraagt om maatwerk*. Den Haag, Nederland: Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten.

Manuscript aanvaard: 4 oktober 2009

Auteurs

Jeroen van Merriënboer is wetenschappelijk directeur van ICO en hoogleraar aan de Universiteit Maastricht en de Open Universiteit Nederland. **Iwan Wopereis** is algemeen secretaris van ICO en docent/promovendus aan de Open Universiteit Nederland. **Roel Bosker** is oud-onderwijsdirecteur van ICO en hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen. **Bert Creemers** is oud-onderwijsdirecteur van ICO en emeritus-hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen. **Ton de Jong** is oud-wetenschappelijk directeur van ICO en hoogleraar aan de Universiteit Twente. **Jaap Scheerens** is oud-wetenschappelijk directeur van ICO en hoogleraar aan de Universiteit Twente. **Robert-Jan Simons** is onderwijsdirecteur van ICO en hoogleraar aan de Universiteit Utrecht.

Correspondentieadres: Jeroen van Merriënboer
Universiteit Maastricht, FHML/O&O, Postbus 616,
6200 MD Maastricht.
Email: J.vanMerrienboer@educ.unimaas.nl

Abstract

20 Years Interuniversity Centre for Educational Research: A retrospective

The Interuniversity Centre for Educational Research (ICO) celebrated its 20th anniversary. This article looks back on the development of the national research school and examines whether its goals have been reached: 1) advance the quality of academic training for Dutch PhD candidates, 2) advance the quality of educational research, and 3) promote collaboration between universities participating in ICO. The growth of ICO is discussed on the basis of a study, which investigated for each of the three goals how the school developed over a period of two decades. The short period in which ICO was not accredited by the Royal Academy of Sciences (2004-2005) is also considered. The retrospective ends with a discussion of future developments. The main conclusion is that ICO reached its goals. In the future, international cooperation will become more important. The focus will be less on quality control of research and more on the provision of high-quality education for PhD candidates in an international context.